

کتیبه‌های یادبود و سنگ مزار پهلوی ساسانی (۳)

سیروس نصرالله‌زاده*

کتیبه‌های استخر (تخت طاووس)

در کناره جاده اصلی تخت جمشید به سیوند، در تپه استخر، بر صخره کوه، چندین دخمه و یک پایه ستون وجود دارد. بر این صخره و پایه ستون چهار کتیبه سنگ مزار پهلوی ساسانی دیده می‌شود که نخستین بار گِردگروپ آنها را خواند و منتشر کرد. سپس فرای با قرائت‌های نامطلوب، آنها را دوباره به چاپ رساند (تفضلی: ۱۰۲-۱۰۳؛ Frye: 152; Gropp 1969: 253).

کتیبه نخست

این کتیبه، در مقاله فرای، استخر B نامگذاری شده است. اندازه آن ۵۱×۴۰ سانتی‌متر است که فرای آن را در نه سطر و گروپ در ده سطر آورده‌اند.

متوفا «پسگوگ» نام دارد. تاریخ آمده بر کتیبه بیستم (بهرام‌روز) خردادماه سال ۳۳ یزدگردی / ۶۶۴ میلادی است. قرائت حاضر بر اساس استنساخ گروپ است.

1. ZNE dhmk

2. wwl BYRH hwrdt Y ŠN[T]

3. 20 10 3 Y yzdkrt'

* دانشجوی دکتری فرهنگ و زبان‌های باستانی دانشگاه تهران، عضو هیئت علمی پژوهشکده زبان و گویش

4. W YWM whl²n

5. pwskwk' Y hwlšyt'

6. BRE lwb²n Y NPŠE

7. l'd prmw't krtn

8. W[š] whšt Y phlwm

9. bhl yhwwn't

10. b - - wpw YWM

en daxmag māh Hōrdād t sal 33 t yazdgird, ud rōz Wahrām Pusagōg t Xwaršed
pus, ruwān xwēš rāy framūd kardan. u[š] wahišt t pahlōm bahr bawād.

این دخمه را بُسگوگ پسر خورشید برای روان خویش در ماه خرداد، بهرام‌روز، در
سال ۳۳ ساختن فرمود. [او] را بهشت برین بهر باد.

کتیبه دوم

در مقاله فرای استخر C است. اندازه آن ۲۸×۳۰ سانتی‌متر، و دارای هفت سطر کتیبه
است. متوفا «فرخدان» نام دارد. تاریخ آمده بر کتیبه پنجم (سپندارمذروز) ماه بهمن سال
۴۳ یزدگردی / ۶۷۵م، یعنی یازده سال پس از کتیبه نخست است.

1. ZNE dhmk

2. BYRH whmn' Y ŠNT

3. 40 3 W YWM spndrmt

4. plhwd²n [Y] m²s/lyn ŠNT

5. BR[E] lwb²n Y NPŠE l²d

6. prmw't krtn'

7. W[š] whšt bhl YHWWN-[²]t

en daxmag māh Wahman t Sal 43 ud rōz Spandarmad, Farrōxdān [i] ... pus,
ruwān t xwēš rāy framūd kardan. u[š] wahišt bahr baw[a]d.

این دخمه را فرخدان پسر... در ماه بهمن، روز سپندارمذ سال ۴۳ برای روان خویش
ساختن فرمود. او را بهشت برین بهر باد.

کتیبه سوم گروپ و فرای، نام غیر قطعی «ماه آره بازسازی شده است. اما برای نام در مقاله فرای استخر D است. اندازه کتیبه که به شدت آسیب دیده، ۲۵×۲۷ سانتی متر است.

فرای قرائتی نداده و قرائت گروپ هم ناقص است. «...»

1. Z[NE] dhmk Y

2. m^o[t/h^otwr]

3. — [lwb^on]

4. l^od NPŠE plmwT

6. krtn

en daxmag T Ma[h-Ädūr] [ruwan] rāy xweš framud kardan.

این دخمه را ما [ه آدور پسر] ... برای [روان] خویش ساختن فرمود.

کتیبه چهارم

در مقاله فرای استخر A آمده است. اندازه کتیبه ۲۵×۲۰ سانتی متر است و آن را شخصی به نام مهریناه یزدان دوست / یزدان دخت برای متوفا، فرخزاد، ساخته است.

1. ZNE dhmk'

2. plhwz^o' Y

3. whšt bhl l^od

4. mt[r]pn^oh Y

5. yzd^ondwst

6. krtn plmwT

en daxmag Farrōxzād T wahišt bahr rāy Mihrpanāh T Yazdāndōst kardan framud.

این دخمه را مهریناه یزدان دوست برای فرخزاد بهشت بهر ساختن فرمود.

نشر شده است. کتیبه های یادبود و ... / ۲۵

تعلیقات

کتیبه نخست

سطر یک. در هر چهار کتیبه واژه دخمه، به درستی، مطابق با آیین تدفین دخمه‌ای آورده شده است.

سطر دو. واژه نخست روشن نیست. این واژه به طور غیر معمول و در خارج از چارچوب کتیبه آمده است؛ از نظر نحو کتیبه‌های سنگ مزار هم قابل توجه نیست.

سطر سه. از چهار کتیبه استخر، کتیبه‌های نخست و دوم تاریخ دارند. کتیبه نخست قدیم‌ترین است.

سطر پنج. نام متروفا «پُسگرگ» است. ریشه این نام مشخص نیست. ژینیو آن را از pus (پسر) و پسوند -g، که پسوندی است برای ساخت نام‌های خودمانی (Hypocoristique) می‌داند (Gignoux 1986: 150)، اما چنین پسوندی در ایرانی باستان وجود ندارد.

ادامه کتیبه همچون نحو کتیبه‌های سنگ مزار است. سطر دهم ناخواناست. این سطر نمی‌تواند ادامه منطقی کتیبه باشد؛ احتمالاً پراکنده‌نویسی کاتب است.

کتیبه دوم

سطر چهار. نام متوفا مسلماً فرخدان است؛ ژینیو و تفضلی آن را فرخزاد آورده‌اند (Gignoux 1986: 86؛ تفضلی: ۱۰۲). نام پدر متوفا محل تردید بسیار است؛ فرای آن را $m^3\text{šy}^n\text{hwd}$ حرف‌نویسی می‌کند و آن را با تردید و ناقص Mašyān... می‌خواند (Frey: 154). فرای استنساخی از این کتیبه نداده است؛ اما مطابق استنساخ گروپ، این قرائت پذیرفتنی نیست.

گروپ آن را mzdsnšnt حرف‌نویسی می‌کند؛ وی جزء اول را mazdēs n (مزدیسن) می‌خواند، اما برای جزء دوم توجیهی ندارد، و البته، پذیرفتنی هم نیست (Gropp 1969: 259). جزء اول را شاید بتوان $\text{Māren}/m^3\text{lyn}$ خواند. این نام بر یک مهر ساسانی آمده است. اما برای جزء دوم، برابر استنساخ گروپ، قرائت مسلمی نمی‌توان داد.

کتیبه سوم

این کتیبه به کلی آسیب دیده است. سطر دوم و سوم نام متوفا و پدر اوست. بر اساس

استنساخ گروپ و فرای، نام غیرقطعی «ماه آذر» بازسازی شده است. اما، برای نام احتمالی پدر متوفا در سطر سوم، به نام مسلمی نمی توان رسید.

کتیبه چهارم

دومناش نام سازندهٔ دخمه را «مهرپناه وهان دخت» خوانده است (Gropp 1970: 207)، ژینیو آن را «مهرپناه یزدان دخت» می خواند (Gignoux 1972: 160؛ و نیز 130: 1986)، اما به رأی تفضلی، این نام مذکر است؛ وی «یزدان دوست» را پیشنهاد می کند (Tafazzoli: 202) که ما نیز همین نظر را برگزیدیم. شاکد، به اشتباه، به جای یزدان در سطر پنج، واژهٔ «خویش» (NPŠE) را بازسازی کرده است (Shaked: 224). در سطر پایانی، جای «کردن» و «فرمود» بر خلاف کتیبه های دیگر است و جابه جا آمده است. کارنیک آسائوریان

کتاب شناسی

- تفضلی، احمد (۱۳۷۶)، تاریخ ادبیات ایران پیش از اسلام، تهران.
- Gignoux, Ph. (1972) *Studia Iranica*. t.1.f.1, p. 16.
- _____ (1986) "*Noms propres sassanides en moyen-perse epigraphique*," *Iranisches Personennamenbuch*, Band II, F. 2, Wien.
- Gropp, G. (1969) in W. Hinze, *Altiranische Funde und Forschungen*, Berlin, pp. 237-214.
- _____ (1970) "Bericht über eine Reise in west-und südiran," *AMI*, 3, pp. 178-208.
- Frye, R. (1970) "Funerary Inscriptions in Pahlavi From Fars," *Henning Memorial Volume*, London, pp. 152-6.
- Shaked, Sh. (1975) "Some Legal and Administrative Terms of Sasanian Period," *Acta Iranica*, Vol. 5, pp. 213-225.
- Tafazzoli, A. (1991) "L'inscription funeraire de Kāzerun II (Parīšān)," *Studia Iranica*, 2, pp. 197-202.

F. Vahman, G. Asarian, *The Folk Culture of the Zoroastrians of the Zoroastrian*

Iran, Copenhagen, 2001, Introduction

از واژه گیز، اکتاف تحقیرآمیز، گونهٔ گدگ نیز به وجود آمده که به معنی زردشتی و پیرو دین زردشت است.